

ÇOCUK, GENÇ, AİLE PSİKOLOJİSİ ve DİN

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

ÇOCUK, GENÇ, AİLE PSİKOLOJİSİ VE DİN

**DEĞERLER EĞİTİMİ MERKEZİ
YAYINLARI**

55

© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Değerler Eğitimi Merkezi Yayınlarına aittir.

ISBN: 978-605-4036-15-8

Sertifika No: 0107-34-007151

Kitabın Adı

Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din

Kitabın Yazarı

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

Kapak Düzeni

Ayda ALACA

Sayfa Düzeni

Utku SÖNMEZ

Baskı

Nesil Matbaacılık

1. Basım

Kasım 2009

Dem Yayınları Ensar Neşriyat Tic. A. Ş. Organizasyonudur.

İletişim

Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları

Kızıtaşı Cad. No: 10 Fatih / İstanbul

Tel: (0212) 491 19 03-04 Faks: (0212) 491 19 30

www.degerleregitalimi.org

e-mail:info@degerleregitalimi.org

ÇOCUK, GENÇ, AİLE PSİKOLOJİSİ VE DİN

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

İstanbul 2009

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

1951'de Yozgat'ta doğdu. İlâhiyat öğrenimini 1975'de Kayseri'de tamamladı. Kısa bir süre M.E. Bakanlığına bağlı olarak öğretmenlik yaptıktan sonra, 1977'de Bursa'da Din Psikolojisi Araştırma Görevlisi olarak akademik hayata başladı. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde sürdürdüğü görevi esnasında "*Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi*" konulu çalışmasıyla 1983'de Doktor unvanını elde etti. 1988'de Doçent, 1995'de Profesör oldu. Yazarın diğer bazı çalışmaları şunlardır: *Din Psikolojisi*, T.Diyaret Vakfı Yayınları, Ankara 1993. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (edt. ve bölüm), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002. (ilaveli 2.bas., Dem Yayınları, İstanbul 2006.) *Din ve Ahlâk Eğitim-Öğretimine Yeni Yaklaşımlar* (H.Ayhan ve diğ.birlikte) Dem Yayınları, İstanbul 2004. *İslam'a Giriş, Gençliğin İslam Bilgisi* (edt. ve 3 bölüm), T.Diyaret İşleri Bşk. Yay. Ankara 2007. *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul 2008. *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Yayınları, İstanbul 2008.

Halen bu Fakültede Din Psikolojisi Anabilim Dalı Başkanı ve Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Başkanı olarak görevini sürdürmektedir. Çocuk ve gençlerin din ve ahlak gelişimi, ölüm ve ölüm ötesi psikolojisi, geleneksel İslam psikolojisi, dinî iletişim, değerler psikolojisi ve eğitimi konularında araştırma ve yayınları bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

<i>I. ÇOCUKTA AHLÂK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ</i>	11
GİRİŞ	11
A. Ahlâk Gelişimi İle İlgili Temel Kavramlar	11
1. Vicdan ve Vicdan Gelişimi	11
2. Sosyal Öğrenme ve Sosyalleşme	12
3. Modelle Özdeşleşme ve Rol Alma	13
4. Zihinsel Olgunlaşma ve Ahlâkî Yargı	14
B. Çocukta Ahlâkî Gelişim Dönemleri	15
C. Çocukta Bazı Ahlâkî Davranış Özellikleri	18
D. ÇOCUĞUN AHLAKİ EĞİTİMİ	21
KAYNAKLAR	30
 <i>II. ÇOCUK VE GENÇLERDEKİ ŞİDDET OLAYLARI İLE İLGİLİ TESPİTLER VE ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER</i>	33
GİRİŞ	33
A. ŞİDDET VE AİLE	37
B. ŞİDDET VE OKUL	38
C. ÖNERİLER	44
KAYNAKLAR;	50
 <i>III. ÇOCUK VE GENÇTE DİNİ KİŞİLİK GELİŞİMİ: BİREYSEL İRADE VE ÇEVRE ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	51
GİRİŞ	51
Kişilik	52
İrade	53
İrade ve kişilik	57
A. DİNİ KİŞİLİK	57
1. İman Nedir?	59
2. İman ve İrade	61
B. Dini Kişiliğin Gelişimi ve İrade	63
C. Din Değiştirme Olayları ve İrade	66
SONUÇ	67
KAYNAKLAR	69
 <i>IV. GENÇLİK VE DİN</i>	71
GİRİŞ	71
A. MODERN TOPLUMDA DİN	72
B. GENÇLİK VE DİN ARAŞTIRMALARI	73
C. GENÇLİK DİNDARLIĞININ BAZI SORUNLARI	78
1. Ahlakçı Yönelim	78

2. İnanma ve Uygulama	79
3. Dini Yetiştirme Ortamları.....	81
a. Okul ve din	81
b. Cemaat ve din	82
D. DİNİN GENÇLERİN HAYATINDAKİ ETKİ VE SONUÇLARI.....	83
1. Kimlik ve Anlam Kaynağı Olarak Din	83
2. Ruh Sağlığı ve Din.....	83
3. Değerler ve din	84
4. Cinsel ahlâk ve din	85
5. Madde kullanımı, intihar ve din.....	88
SONUÇ.....	89
KAYNAKLAR.....	91
 <i>V. ERGENLİK DÖNEMİNDE DİNİ ŞÜPHELER.....</i>	<i>93</i>
GİRİŞ	93
A. ERGENLERDE DİNİ ŞÜPHEİN GÖRÜNÜMÜ	94
1. Tecrübi Araştırmalar	94
2. Dini Şüphenin İki Özelliği	95
B. DİNİ ŞÜPHEİN KAYNAKLARI	96
1. Psikolojik Kaynaklar.....	96
2. Sosyo-kültürel Kaynaklar.....	99
C. DİNİ ŞÜPHE KONULARI	104
D. DİNİ ŞÜPHEİN ANLAMINI DEĞERLENDİRME	105
KAYNAKLAR.....	109
 <i>VI. ERGENLİK ÇAĞI DAVRANIŞLARINA DİN EĞİTİMİNİN ETKİSİ.....</i>	<i>111</i>
GİRİŞ	111
MATERYAL VE METOT	113
1. Araştırmanın Konusu:	113
2. Temel Kavramlar:.....	113
A. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	115
1. Öğrencilerin Aile Çevresi Özellikleri:	115
2. Gelecekle İlgili Tutumlar	118
a) Kişisel gelecek hakkında tutum (iyimserlik-kötümserlik):	118
b) Gelecekte yaşama seviyesi ile ilgili umutsal tutum:	118
c) Gelecekte ilk plânda yapılması düşünülen konular:	119
3. Duygusal Gerginlikler, İstekler, İdealler ve Engeller Karşısındaki Tutumlar	119
a) Hayat tarzı ve günlük duygusal durum:	119
b) Aşılabilir engelle karşılaşma ve buna bağlı tepkiler	120
c) Gerçekleştirilmek istenen idealler ve karşılaşılan engeller:	122
4. Suçluluk, Günahkârlık, Yetersizlik ve Hayatın Anlamsızlığı Duyguları:	123
5. İçten Ya da Dıştan Kontrol Olan İnanç (Kader Anlayışı):.....	126

6. Dini İnanç ve Tutumlar:	126
Dini Tutumlar	129
7. Vatanseverlik Tutumları:	131
8. Sosyal İlişkiler	132
a. Aile İlişkileri:	132
b. Arkadaşlık ilişkileri:	137
c. Okul Yöneticileriyle ve öğretmenlerle ilişkiler:	141
9. İlgiler	142
a. Kişisel ve Sosyal ilgiler	142
b. Boş Zaman İlgileri:	145
B. ARAŞTIRMA SONUÇLARI	151
KAYNAKLAR.....	154
 VII. GENÇLİKTE YABANCILAŞMA VE AİLEYE DÜŞEN GÖREVLER.....	157
GİRİŞ	157
A. GENÇLİK VE YABANCILAŞMA	158
1. Yabancılaşma nedir?	158
2. Bireysel ve Toplumsal Yabancılaşma	159
3. Yabancılaşmanın Sonuçları	161
B. KENDİNDEN KAÇIŞ VE KENDİNİ TAHRİP ETME	161
C. İNANÇ VE MANEVİYAT SORUNLARI	167
D. AİLEYE DÜŞEN GÖREVLER.....	168
KAYNAKLAR.....	171
 VIII. AİLE PSİKOLOJİSİ VE AİLE İÇİ İLETİŞİM	173
GİRİŞ	173
A. Anne-Baba Psikolojisi ve İlişkileri.....	176
B. Ailede Çocukların Psikolojisi.....	183
C. Ana Baba ve Çocuk İlişkileri	186
D. Ana Babanın Çocuğa Karşı Tutumları	189
E. Ailede Sağlıklı İletişim Ortamı ve Kuralları.....	194
SONUÇ.....	195
KAYNAKLAR.....	197
 IX. GENÇLİKTE DİN DEĞİŞTİRME: MİSYONERLİK FAALİYETLERİ VE GENÇLERİMİZ.....	199
GİRİŞ	199
A. Misyonerlerin Hedefi Olarak Gençler.....	201
1. Risk grubu olarak lise ve üniversite gençliği	201
2. Gençler ve kimlik arayışı	202
3. Dini değişim ve bağlanma ihtiyacı.....	203
4. Sevgi söyleminin çekiciliği	203
5. Sosyal ilgi ve yeniden sosyalleştirme	204

6. Ailevi sorunların baskısı	206
B. Gençleri Misyonerlerin Propagandasından Nasıl Korumayabiliriz?	207
 <i>X. DİN DEĞİŞTİREN GENÇLERİMİZ: HIRİSTİYAN OLAN GENÇLER VE PSİKO-SOSYAL ETKENLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	
<i>GİRİŞ</i>	215
A. YÖNTEM	220
Örneklem	220
B. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR	221
1. Demografik Özellikler	221
a. Din değiştirme yaşı	221
b. Medeni durum	221
c. Öğrenim durumu	222
d. Ailenin sosyo-ekonomik durumu	222
e. Mesleki durum	223
f. Anne babanın dini durumu	224
2. Din Değiştirenlerin Dini Durumu	224
a. Dini bilgi seviyesi	224
b. İslam Dini ile ilgili ilk bilgilerin kaynağı	225
c. Din değiştirme nedeni	228
C. SONUÇ VE ÖNERİLER	231
KAYNAKLAR	236

ÖNSÖZ

Çocuk ve gençlerin kişilik ve karakter gelişiminde dini inanç ve öğretilerin, ahlaki ve toplumsal değerlerin çok önemli yeri olduğu bilimsel bir gerçektir. Günümüz seküler kültürünün hiçbir şekilde karşılayamadığı anlam sorunsalı ve bunun sonucu olan varoluşsal boşluk ve hiçlik duyguları, yıkıcı ve olumsuz karakter yapılarının gelişmesinde en önemli etkindir. Tabiatı itibarıyla zor ve sancılı olan insan gelişimi ve eğitimi, hayatın bütününe kapsayan bir anlayışla yeniden ele alınmak ve uygulanmak durumundadır. Bu noktada inanç ve değer boyutunun güçlü bir şekilde açığa çıkarılması ve vurgulanması gerekir. İnsan kalitesini yükseltmede, bilimsel bilginin din ve değerler alanının bilgisiyile işbirliğine girmesi ve bütünleştirilmesine ihtiyaç vardır.

Bu kitapta, daha önce çeşitli dergilerde ve kitap bölümlerinde yayımlanmış bulunan bir kısım makale ve bildiriler bir arada yer almaktadır. Şekil ve içerik olarak yeniden gözden geçirilen ve bazı düzeltmeler yapılan bu yazıların ortak konusu başlıktan da anlaşılabilir gibi çocuk, genç ve ailedir. Özellikle din, ahlak ve değerler psikolojisi açısından ele alınan bu araştırma ve incelemelerde, eğitim ve uygulamaya yönelik tespit ve önerilere de yer verildiği olmuştur.

Ülkemizde bu konular etrafında yapılan çalışmalarda genellikle din ve değerler boyutunun görmezden gelindiği ya da ihmal edildiği dikkate alınırsa, bu yazıların önemli bir boşluğu dolduracağı söylenebilir. Sosyal bilimciler ve eğitimcilerin din ve değerler konusuna uzak durmaları ya da bu konuları ele alırken ön yargılardan kendilerini kolayca kurtaramamaları, bu alanlarda verimli çalışmaların

ortaya çıkmasını engellemiştir. Ümit ederiz ki, bu benzeri çalışmalarda ele alınan konular, ön yargısız, akademik ve bilimsel hakikat sevgisi ve tarafsızlığı anlayışı ile tartışılır ve yeni açılımlar gerçekleştirilir.

Mevcut yazıların bu bütünlük içersinde bir araya getirilmesinin, alanda çalışan genç araştırmacılar ve öğrencilere bir ulaşım kolaylığı sağlayacağı bir gerçektir. Konuları itibariyle bu yazıların geniş bir okuyucu kesimine hitap ettiği söylenebilir. Anne baba, öğretmen ve eğitim işiyle uğraşan her kesin bu kitaptaki yazılardan kendileri açısından bazı yararlar elde edebileceğini ümit ediyorum.

Bu kitabın hazırlanması ve yayınlanmasında emeği ve katkısı olan herkese şükranlarımı bildiriyorum. Bu kitaptaki yazıların; “önce kendi kendisi, sonra ailesi, sonra komşuları, sonra yurttaşları, sonra diğer toplumların insanları ve bütün bunların ötesinde de Yüce Allah’la uyumlu” nesiller yetiştirilmesine katkıda bulunmasını dua ve niyaz ediyorum.

06 Şubat 2009-Bursa

Çocuk ve gençlerin kişilik ve karakter gelişiminde dini inanç ve öğretilerin, ahlaki ve toplumsal değerlerin çok önemli yeri olduğu bilimsel bir gerçektir. Günümüz seküler kültürünün hiçbir şekilde karşılayamadığı anlam sorunsalı ve bunun sonucu olan varoluşsal boşluk ve hiçlik duyguları, yıkıcı ve olumsuz karakter yapılarının gelişmesinde en önemli etkidir. Tabiatı itibariyle zor ve sancılı olan insan gelişimi ve eğitimi, hayatın bütününe kapsayan bir anlayışla yeniden ele alınmak ve uygulanmak durumundadır. Bu noktada inanç ve değer boyutunun güçlü bir şekilde açığa çıkarılması ve vurgulanması gerekir. İnsan kalitesini yükseltmede, bilimsel bilginin din ve değerler alanının bilgisiyle işbirliğine girmesi ve bütünleştirilmesine ihtiyaç vardır.

Bu kitapta yer alan yazıların ortak konusu çocuk, genç ve ailedir. Özellikle din, ahlak ve değerler psikolojisi açısından ele alınan bu araştırma ve incelemelerde, eğitim ve uygulamaya yönelik tespit ve önerilere de yer verildiği olmuştur. Ülkemizde bu konular etrafında yapılan çalışmalarda genellikle din ve değerler boyutunun görmezden gelindiği ya da ihmal edildiği dikkate alınırsa, bu yazıların önemli bir boşluğu dolduracağı söylenebilir. Sosyal bilimciler ve eğitimcilerin din ve değerler konusuna uzak durmaları ya da bu konuları ele alırken ön yargılardan kendilerini kolayca kurtaramamaları, bu alanlarda verimli çalışmaların ortaya çıkmasını engellemiştir. Ümit ederiz ki, bu benzeri çalışmalarda ele alınan konular, ön yargısız, akademik ve bilimsel hakikat sevgisi ve tarafsızlığı anlayışı ile tartışılır ve yeni açılımlar gerçekleştirilir.

www.ensarnesriyat.com.tr

ISBN 978-605-4036-15-8

9 786054 036158

online alışveriş
ensarkıtap
.com